

“God is the God of truth אמת אלהים [*elohim emet*]! The love of truth, submission to the force of truth, the surrender of traditional views which will not stand the test of truth, is a sacred duty, an element of the fear of God.”

— Franz Julius Delitzsch

How Jewish is the Trinity?

(A Critique of a Messianic Document)
by Paul Sumner

The following article is a critique of a tract entitled “Jewishness and the Trinity” written by Arnold Fruchtenbaum (hereafter abbreviated AF). He is the founder and director of Ariel Ministries (ariel.org). AF’s study-tract contains incorrect or incomplete information, weak arguments, and examples of eisegesis (reading into the text) — all of which misrepresent Scripture and thus requires a response.

What’s Wrong

First, AF has no New Testament warrant for what he is doing. The NT never uses the Hebrew Bible verses that he does to teach doctrine about God or Yeshua or the Triunity of God. AF’s work is a variation of traditional attempts to validate the Church’s post-biblical doctrine of the Trinity to a Jewish audience.

Second, AF ignores those Hebrew Bible texts that the NT repeatedly uses in its own case before the court of Jewish opinion. Modern Christian interpreters often avoid these texts because they do not validate the Trinity doctrine, as it is defined by Christian tradition. Instead, as other interpreters have done, AF builds his case on hand-picked texts and ambiguous Hebrew words that he believes prove that the Trinity was a Jewish concept.

Third, almost every proof-text AF cites from the HB can be interpreted in other ways that better fit the contexts and contents of the original passages. Nothing he cites leads to a *trinitarian* conclusion, unless someone already believes in the concept of a Three-in-one or Triune Godhead.

Fourth, the two passages he quotes from postbiblical Jewish literature are suspect evidence. One is from a medieval kabbalistic primer of esoteric theosophy and occultism. And to the other text, AF adds words not in the original to make it say what he thinks the rabbis meant to say.

"God is de God van de waarheid אמת אלהים [*elohim emet*]! De liefde voor de waarheid, onderwerping aan de kracht van de waarheid, het opgeven van traditionele opvattingen, die de test van de waarheid niet zullen doorstaan, is een heilige plicht, een element van de vreze Gods."

— Franz Julius Delitzsch

Hoe Joods is de Drie-eenheid?

(Een Kritiek op een Messiaans Document)
door Paul Sumner
vertaling Marcel Achten

Het volgende artikel is een kritiek op een verhandeling getiteld "Joods zijn en de Drie-eenheid", geschreven door Arnold Fruchtenbaum (hierna afgekort met AF). Hij is de oprichter en directeur van Ariel Ministries (ariel.org). AF's studie-verhandeling bevat onjuiste of onvolledige informatie, zwakke argumenten, en voorbeelden van inlegkunde (inlezen in de tekst) - die allemaal de Schrift verkeerd voorstellen en dus een reactie vereist.

Wat is er mis

Ten eerste heeft AF geen Nieuwe Testament grond voor wat hij doet. Het NT gebruikt nooit de Hebreeuwse Bijbel (HB) verzen die hij gebruikt om de leer over God of Yeshua of de Drieëenheid van God te onderwijzen. AF's werk is een variant op de traditionele pogingen om de nabijbelse leer van de kerk over de Drie-eenheid te bevestigen voor een joods publiek.

Ten tweede negeert AF die Hebreeuwse Bijbel (HB) teksten die het NT herhaaldelijk gebruikt in zijn eigen zaak voor het hof van Joodse opinie. Hedendaagse christelijke vertalers vermijden vaak deze teksten omdat ze de drieëenheidsleer, zoals die is bepaald door de christelijke traditie, niet valideren. In plaats daarvan, zoals andere vertalers hebben gedaan, hangt AF zijn zaak op aan zorgvuldig gekozen teksten en dubbelzinnige Hebreeuwse woorden waarvan hij gelooft ze bewijzen dat de Drie-eenheid een Joodse concept was.

Ten derde kan bijna elke bewijstekst die AF uit de HB citeert op andere manieren worden geïnterpreteerd die beter passen bij de context en de inhoud van de oorspronkelijke passages. Niets van wat hij aanhaalt leidt tot een *trinitaire* conclusie, tenzij iemand al gelooft in het concept van een Drie-ineen of Drie-enige God.

Ten vierde zijn de twee passages die hij uit nabijbelse Joodse literatuur citeert verdacht bewijs. Eén is uit een middeleeuwse kabbalistische inleiding op esoterische (niet voor iedereen toegankelijke) theosofie en occultisme. En bij de andere voegt AF woorden toe om het te laten zeggen wat hij denkt dat de rabbijnen bedoelden te zeggen.

The NT Presentation

In contrast to this, the NT builds its case using HB passages and interpretations that were commonly held by Jews in the First Century.

At the time of Yeshua, many Jews believed in God and in a heavenly or divine Messiah. (That is not the same as believing in the Trinity.) We know this from contemporary non-biblical Jewish documents. AF cites none of them, perhaps because they fail to show that Jews *at the time of Yeshua* believed in a Triune Godhead. My critique of AF's study focuses on five points: the plural word *Elohim*, the plural pronouns used by God, the *Shema*, texts that refer to several Elohim, and non-biblical Jewish documents. At the end, I outline the actual NT case regarding Yeshua.

(1) Elohim in Context

The Bible has three Hebrew words translated "God"—El, Eloah, and Elohim. (This doesn't count the Aramaic *Elah* used mostly in Ezra and Daniel.) Of the three, *Elohim* is a plural noun and is the word most often used for the true God (2602 times).

AF says *Elohim's* plural form "opens the door to a doctrine of plurality in the Godhead." But this is a leap of logic, for "plurality" does not necessarily imply Trinity.

Plurals in Hebrew are Common

The Hebrew Bible frequently uses plural nouns to describe objects that are by nature multi-dimensional or complex. For example, "water" is plural (*mayim*) because it is always changing form and there is more than one kind of water: a tear drop, a rainstorm, a stream, an ocean. The word "sky" or "heaven" (*shamayim*) is plural because it is so vast and is ever changing. Even the word "salvation" is sometimes plural. God's numerous acts of deliverance involve so many aspects of our lives that it is sometimes better to say "salvationS" (*yeshu'ot*) to describe what he has done, even though they comprise one grand act.

So with **Elohim**, the true God. He is so vast and complex, so multi-faceted, so great a God, that it's best to describe him with a plural term. He is GOD in the fuller sense of the word. No other deity worshiped by other peoples is like the Elohim of Israel.

Other nouns used for God are sometimes plural: **Lord** (*Adonim*, Deut 10:17; Mal 1:6; Ps 136:3), **Maker** (*Osim*, Isa 54:5; Psalm 149:2), **Creator** (*Borim*, Eccles 12:1), and **Holy One** (*Qedoshim*, Prov. 30:3). Yet in other verses the same words are singular: *Lord* (Exod 23:17; Jos 3:11; Ps 97:5), *Maker* (Psalm 95:6; 115:15; Job 4:17), *Creator* (Isa 40:28; 43:15), *Holy One* (Isa 1:4; 40:25; 54:5). This variation in usage suggests that the biblical writers chose to magnify certain words for God only at certain times. They did not use **bold**, underlined, or CAPITAL letters for emphasis.

De NT Voorstelling

In tegenstelling tot dit, bouwt het NT haar zaak aan de hand van HB passages en interpretaties die algemeen door de Joden in de eerste eeuw werden aangehangen.

Ten tijde van Yeshua geloofden vele Joden in God en in een hemelse of goddelijke Messias. (Dat is niet hetzelfde als geloven in de Drieëenigheid.) Wij weten dit uit niet-bijbelse joodse documenten uit die tijd. AF haalt er geen van aan, misschien omdat ze niet aantonen dat de Joden *ten tijde van Yeshua* in een drie-enige God geloofden.

Mijn kritiek op de AF's studie richt zich op vijf punten: de meervoudsvorm *Elohim*, de door God gebruikte voornaamwoorden in het meervoud, het *Shema*, teksten die naar verschillende Elohim verwijzen, en niet-bijbelse joodse documenten. Op het einde schets ik Yeshua's zaak met NT feiten.

(1) Elohim in Context

De Bijbel heeft drie Hebreeuwse woorden met "God vertaald" - El, Eloah, en Elohim. (het Aramees *Elah*, meestal gebruikt in Ezra en Daniël, niet meegerekend.) Van de drie is *Elohim* een meervoudsvorm en het is het meest gebruikte woord voor de ware God (2602 keer).

AF zegt dat de meervoudsvorm *Elohim* "de deur opent naar een doctrine van meervoudigheid in de Godheid." Maar dit is een logicasprong, want "meervoud" impliceert niet noodzakelijkerwijs Drieëenigheid.

Meervoudsvormen in het Hebreeuws zijn Common

De Hebreeuwse Bijbel gebruikt vaak het meervoud om objecten te beschrijven die van nature multi-dimensionaal of complex zijn. Bijvoorbeeld, "water" is in 't meervoud (*mayim*) omwille van z'n altijd wisselende vorm en omdat er meer dan één soort water is: een traan, een regenbui, een beek, een oceaan. Het woord "hemel" of "hemel" (*shamayim*) is in 't meervoud, want die zo groot is en steeds verandert. Zelfs het woord "verlossing" is soms in 't meervoud. Gods talrijke daden van bevrijding hebben betrekking op zoveel aspecten van ons leven dat het soms beter is om van "verlossingen" (*yeshu'ot*) te spreken om te beschrijven wat hij heeft gedaan, hoewel het één grote daad is. Ook zo met **Elohim**, de ware God. Hij is zo groot en complex, zo veelzijdig, een God zo groot, dat het 't beste is om hem te beschrijven met een meervoudig begrip. Hij is God in de vollere betekenis van het woord. Geen andere door andere volkeren aanbeden godheid is als de Elohim van Israël. Andere zelfstandige naamwoorden voor God zijn soms meervoud: **Heer** (*Adonim*, Deut 10:17; Mal 1:6; Ps 136:3), **Maker** (*Osim*, Jes 54:5; Psalm 149:2), **Schepper** (*Borim*, Pred. 12:1), en **Heilige** (*Qedoshim*, Spr. 30:3). Maar in andere verzen zijn dezelfde woorden in 't enkelvoud: *Heer* (Ex. 23:17; Joz. 3:11; Ps 97: 5), *Maker* (Ps. 95: 6; 115:15; Job 4:17), *Schepper* (Jes. 40:28; 43:15), *Heilige* (Jes. 1:4; 40:25; 54:5). Deze variatie in gebruik suggereert dat de bijbelse schrijvers ervoor kozen om bepaalde woorden voor God alleen op bepaalde tijden te vergroten. Ze gebruikten geen **vetgedrukte**, onderstreepte, of HOOFDletters om te benadrukken.

Plurals Used for Pagan Gods

A single pagan god can be designated by the plural *elohim*: Judges 11:24—“Chemosh your *elohim*”; 1 Kings 11:5—“Solomon went after Ashtoreth, the *elohim* of the Sidonians”; 2 Kings 1:2 —“Inquire of Baal-zebul, the *elohim* of Ekron.” Archeology verifies that Babylonians and Canaanites often used plural nouns to describe individual gods in order to exalt one above the others.

At times in the Bible, *elohim* is plural and refers to multiple pagan deities and should be translated “gods” (Exod 12:12; Isa 36:18; Ps 96:5).

“Elohim” Used for Humans

Individual men can be called *elohim*—Moses (Exod 4:16; 7:1), a judge (Exod 22:8, 9, 28), and the Davidic King (Psalm 45:6 Eng.).

Great men are also given honor by the Hebrew term *adonim*, the plural of *adon* or “lord”—Abraham (Gen 24:51), Joseph (Gen 42:30), Saul (2 Sam 9:9), David (1 Sam 26:15), Elijah (2 Kings 2:3), and the Davidic King (Psalm 45:12, “he is your *adonim*”). This usage reinforces the idea that Hebrew terms of honor or greatness may occur in plural form when used for individuals.

“Elohim” Fits the Pattern

In light of these Hebrew patterns, it is truer to the HB text to think of the plural *Elohim* as “the plural of fullness or greatness” or an “intensive plural” or the “plural of magnification.” *Elohim* is a title of highest honor. He is GOD of gods (Deut 10:17). He encompasses every definition of “God” and fills every aspect of deity till they overflow.

Thus when AF translates *Elohim* as “Gods” (plural), he overlooks these patterns of Hebrew usage and the thrust of HB theology. *Elohim* is not plural because God is a composite of persons. He is the complete manifestation of Deity.

Eloah and El

AF mentions that the singular word **Eloah** (“God”) is used only 250 times, while its plural form **Elohim** is used some 2500 times. He then suggests that this one-to-ten ratio “turns the argument in favor of plurality in the Godhead rather than against it,” because the Hebrews preferred the plural concept over the singular. This is a leap of logic. Does that ratio imply the Hebrews were unsure about God’s plurality, that only 1/10th of the time they thought of him as a *nontriune* God? Yet if they eventually decided God was a triune plurality, why did they leave the word *Eloah* in the Bible? Was it meant to serve as a reminder of an earlier, primitive, *unorthodox* understanding of the nature of God?

Meervoudsvormen voor heidense goden

Een enkele heidense god kan door het meervoud *elohim* worden aangeduid: Richteren 11:24 — “Kamos uw *elohim*”; 1 Koningen 11:5 — “Salomo ging Astarte achterna, de *elohim* van de Sidoniërs”; 2 Koningen 1:2 — “Vraag het Baal-Zebub, de *elohim* van Ekron.” Archeologie staft dat Babyloniërs en Kanaänieten vaak meervoud gebruikten om individuele goden te beschrijven met het oog op de een boven de anderen te verheffen.

Op sommige momenten in de Bijbel, is *elohim* meervoudig en verwijst naar meerdere heidense goden en moet worden vertaald als “goden” (Exo. 12:12; Jes. 36:18; Ps 96:5).

“Elohim” Gebruikt voor Mensen

Individuele mensen kunnen *elohim* worden genoemd — Mozes (Exo. 4:16; 7:1), een rechter (Exo. 22:8, 9, 28), en de Davidische Koning (Psalm 45:6 Ned.Bijbel = Ps.45:7 HB). Grote mannen worden ook geëerd met de Hebreeuwse term *adonim*, het meervoud van *adon* of “heer” — Abraham (Gen. 24:51), Jozef (Gen. 42:30), Saul (2 Sam 9:9), David (1 Sam 26:15), Elia (2 Koningen 2:3), en de Davidische Koning (Psalm 45:12, “hij is uw *adonim*”). Dit gebruik versterkt de idee dat Hebreeuwse termen voor eer en grootheid in meervoudsvorm kunnen voorkomen voor individuen.

“Elohim” Past in het Patroon

In het licht van deze Hebreeuwse patronen, is het juist om bij de HB tekst van het meervoud *Elohim* te denken aan “het meervoud van volheid of grootheid” of aan een “intensief meervoud” of aan het “meervoud van vergroting.” *Elohim* is een titel van hoogste eer. Hij is GOD der goden (Deut 10:17). Hij omvat elke definitie van “God” en vult elk aspect van de godheid tot overstromens toe.

Dus wanneer AF *Elohim* vertaalt als ‘Goden’ (meervoud), ziet hij deze patronen van Hebreeuws gebruik over het hoofd en het streven van de HB theologie. *Elohim* is niet meervoud omdat God een samenstelling van personen is. Hij is de volledige openbaring van de Godheid.

Eloah en El

AF vermeldt dat het enkelvoudsvorm **Eloah** (“God”) maar 250 keer wordt gebruikt, terwijl de meervoudsvorm **Elohim** zo’n 2500 keer wordt gebruikt. Dan hij suggereert dat deze een-tegen-tien-verhouding “het argument ten gunste van meervoudigheid in de Godheid keert, in plaats van er tegenin te gaan,” omdat de Hebreeën de voorkeur gaven aan het meervoud. Dit is een sprong in de logica. Impliceert die verhouding dat de Hebreeën onzeker waren over Gods meervoudigheid, zodat ze slechts 1/10de van de tijd over hem dachten als een *niet-drieënige* God? Maar als ze uiteindelijk besloten dat God een drieënige pluraliteit was, waarom hebben ze het woord *Eloah* dan in de Bijbel gelaten? Was het bedoeld om als herinnering te dienen aan een eerder, primitief, *onorthodoxe* inzicht in de natuur van God?

AF fails to mention that the other word for “God”—**El**— is also singular. Nor does he explain why the Hebrews used this term (200+x) instead of Eloah or Elohim.

Query: Does Elohim refer to the Triune Godhead, while the singulars El and Eloah refer to individual members? Is Yeshua El and the Holy Spirit Eloah? Or the reverse? Psalm 50:1 reads: “El, Elohim, YHVH has spoken.”

Which term refers to whom?

Obviously, AF’s subjective interpretation leads to chaos. Over-interpreting Hebrew words for God — without listening to the biblical theologians — does violence to the Bible and opens the door to error.

Instead, we should be asking insightful questions of the Text such as: What do these nouns mean; where are they used in Scripture; and do they have special connotations that the biblical writers (and the Holy Spirit) want to emphasize in their message?

“God” in the NT

The NT shows no awareness that the plural “Elohim” refers to the Triune Godhead. This alone should be decisive for Bible believers. When the apostles refer to the God (Greek *theos*) of the ancient Hebrew fathers, they mean the Father of Yeshua:

The God of Abraham, Isaac and Jacob, the God of our fathers, has glorified his servant Yeshua. (Acts 3:13)

The God of our fathers raised up Yeshua. (Acts 5:30a)

When Yeshua refers to his Father as “God” or “my God” (John 6:27; 14:1; 20:17), the word in Hebrew would have been *Elohim*. (It so appears in the modern Hebrew NT translations of Delitzsch, Salkinson, and the Israel Bible Society.)

In fact, the NT distinguishes between the Father and Yeshua by using the terms “God” for the Father and “Lord” for the Son. A few times, Yeshua is called “God,” but never without some qualification that makes it clear he is the Son of God, not “God the Son,” as in Christian theology. The apostles want people to confess that Yeshua is *Lord*, not God (Rom 10:9; 1 Cor 12:3; 2 Cor 4:5). The declaration “Yeshua is Lord” is grounded in Hebrew Scripture, and the NT identifies Yeshua as God’s *Lord*, not as YHVH himself (Matt 22:43-45; Acts 2:33-36).

Note the great hymn in Philippians 2:11: “...every tongue should confess that Yeshua the Messiah is *Lord*, to the glory of God the Father.”

(2) Plural Pronouns

In the HB, Elohim uses the plurals “us,” “we,” and “our.” For example, “Let *us* make man in *our* image” (Gen 1:26); “The man has become like one of *us*” (Gen 3:22); and “Come, let *us* go down” (Gen 11:7).

AF laat na te vermelden dat het andere woord voor "God" — El — ook enkelvoudig is. Noch geeft hij uitleg waarom de Hebreeën deze term (200 + x) gebruikten in plaats van Eloah of Elohim. Vraag: Verwijst Elohim naar de Drie-enige Godheid, terwijl de enkelvoudsvormen El en Eloah naar individuele leden verwijzen? Is Yeshua El en de Heilige Geest Eloah? Of omgekeerd? Psalm 50:1 luidt: "El, Elohim, YHVH heeft gesproken." Welke term verwijst naar wie?

Uiteraard leidt AF’s subjectieve interpretatie tot chaos. Over-interpretatie van Hebreeuwse woorden voor God — zonder te luisteren naar de bijbelse theologen — doet de Bijbel geweld aan en opent de deur voor fouten.

In plaats daarvan zouden we inzichtelijke vragen moeten stellen over de tekst, zoals: Wat betekenen deze zelfstandige naamwoorden; waar zijn ze in de Schrift gebruikt; en hebben ze speciale betekenissen die de bijbelse schrijvers (en de Heilige Geest) in hun boodschap wilden benadrukken?

"God" in het NT

Het NT laat geen besef merken dat het meervoud "Elohim" naar de Drie-enige God verwijst. Dit alleen al zou bepalend voor de Bijbel gelovigen moeten zijn. Als de apostelen naar de God (Grieks *theos*) van de oude Hebreeuwse vaders verwijzen, bedoelen ze de Vader van Yeshua:

De God van Abraham, Isaak en Jakob, de God onzer vaders, heeft zijn knecht Yeshua verheerlijkt. (Handelingen 3:13)

De God van onze vaders wekte Yeshua op. (Handelingen 5:30a)

Als Yeshua naar zijn Vader verwijst als "God" of "mijn God" (Joh. 6:27; 14:1; 20:17), zou het woord in het Hebreeuws *Elohim* zijn geweest. (Zo verschijnt het in de hedendaagse Hebreeuws NT vertalingen van Delitzsch, Salkinson, en de Israël Bible Society.)

In feite maakt het NT onderscheid tussen de Vader en Yeshua door de termen "God" voor de Vader te gebruiken en "Heer" voor de Zoon. Een paar keer wordt Yeshua "God" genoemd, maar nooit zonder enige kanttekening die duidelijk maakt dat hij de Zoon van God is, niet "God de Zoon", zoals in de christelijke theologie. De apostelen willen dat mensen bekennen dat Yeshua *Heer* is, niet God (Rom. 10:9; 1 Kor 12:3; 2 Kor 4:5). De verklaring "Yeshua is Heer" is geworteld in de Hebreeuwse Bijbel, en het NT identificeert Yeshua als Gods *Heer*, niet als YHVH zelf (Matt 22:43-45; Hand. 2:33-36).

Let op de grote lofzang in Filippenzen 2:11: "... alle tong zou belijden, dat Yeshua de Messias *Heer* is, tot eer van God de Vader."

(2) meervoudige voornaamwoorden

In de HB, gebruikt Elohim de meervoudsvormen "ons", "wij" en "ons" Bijvoorbeeld: "Laat *ons* mensen maken naar *ons* beeld" (Gen. 1:26); "De mens is geworden als een van *ons*" (Gen 3:22); en "Kom, laten *we* naar beneden gaan" (Gen. 11:7).

To whom is God speaking? To himself? To other members of the Triune Godhead? These passages do not tell us, so we must look elsewhere in Scripture for the answer.

The Heavenly Court: A Central HB Concept

Frequently, God is depicted as a king enthroned in his royal court surrounded by heavenly beings. "I saw the Lord sitting on a throne...[and] serafim stood above him" (Isa 6:1, 2). "I saw YHVH sitting on his throne, and all the host of heaven standing by him on his right and on his left" (1 Kings 22:19). These beings are God's host or army (Heb. *tsevah*). "You are he, YHVH alone...the heavenly host bows down to you" (Nehemiah 9:6). These servants comprise the "assembly of holy ones" (**qahal qedoshim**, Psalm 89:6 Heb), the "congregation of God" (**adat El**, Psalm 82:1), or the "council of the LORD" (**sod YHVH**, Jer 23:18, 22). Job 38:4 and 7 say these "sons of God" were present at the creation, implying that God was speaking to them when He said, "Let us make man in our image." Angels often have human appearance in Scripture and have wills to choose to obey God, as we do. Our image of God is like theirs. In **Isaiah 6:8**, the Lord asks, "Whom shall I send and who will go for *us*?" The context of the chapter tells us God is referring to members of his court: in this case, the *serafim* who stand nearby (verses 2-7).

Isaiah 41 also depicts the divine courtroom, where God summons people to a "true prophets test" to determine who really knows the future.

Present your case . . .
Let them bring forth and declare to *us* what is going to happen . . .
That *we* may consider them . . .
Or announce to us what is coming . . .
That *we* may know that you are *elohim*.
(Isa 41:21-23)

Heavenly council imagery is woven throughout the HB as a fundamental theological assumption of the Hebrew Bible. YHVH is the "Great King," but he is not alone in the supernatural world. He is "God of gods" (Deut 10:17; Psalm 136:2; Dan 11:36) and "Lord of lords" (Deut 10:17; Psalm 136:3). (In the NT, Yeshua shares the title "Lord of lords" [Rev 17:14; 19:16], but not the unique title "God of gods.")

The New Vision in Daniel 7

This is why the vision in Daniel 7:9-14 is so significant. Up till then, God was pictured as sitting *alone* surrounded by his heavenly court. Daniel brings new revelation. He sees the angelic hosts escort into the King's presence someone who looks like a human being. God the King ("the Ancient of Days") then gives this "Son of Man" authority to rule all the earth.

Tot wie spreekt God? Tot zichzelf? Tot andere leden van de drie-enige Godheid? Deze passages vertelt het ons niet, dus moeten we elders zoeken in de Schrift naar het antwoord zoeken.

Het Hemelse Gerecht: A Central HB Concept

Vaak wordt God afgebeeld als een koning op de troon in zijn koninklijke hof omgeven door hemelse wezens. "Ik zag de Heer, gezeten op een troon ... [en] serafijnen stonden boven hem" (Jes. 6:1, 2). "Ik zag YHVH op zijn troon zitten, en al het hemelse heir bij Hem staande aan Zijn rechter- en aan zijn linkerhand" (1 Kon. 22:19). Deze wezens zijn Gods heerscharen of het leger (Hebr. *tsevah*). "U bent hij, YHVH alleen ... de hemelse heerscharen buigen voor u" (Neh. 9:6). Deze dienaren vormen de "gemeenschap van heiligen" (**qahal qedoshim**, Psalm 89:6 Hebr), de "gemeente van God" (**adat El**, Psalm 82:1), of de "raad van de HEER" (**sod YHVH**, Jer 23:18, 22). Job 38:4 en 7 zeggen dat deze "zonen van God" aanwezig waren bij de schepping, wat impliceert dat God tot hen sprak toen Hij zei: "Laat Ons mensen maken naar ons beeld." Engelen verschijnen vaak in menselijke gedaante in de Schrift en hebben een wil zoals wij om te kiezen om God te gehoorzamen. Ons beeld van God is als het hunne. In **Jesaja 6:8** vraagt de Heer: "Wie zal Ik zenden en wie zal voor *ons* gaan?" De context van het hoofdstuk vertelt ons dat God naar de leden van zijn hof verwijst: in dit geval de *serafim* die in de buurt staan (verzen 2-7).

Jesaja 41 beschrijft ook de goddelijke rechtszaal, waar God mensen oproept voor een "ware profeten test" om te bepalen wie echt de toekomst kent.

Presenteer uw argumenten. . .
Laat ze voortbrengen en *ons* verklaren uit wat er gaat gebeuren. . .
Opdat *wij* ze kunnen beschouwen. . .
Of kondig ons aan wat er gaat komen. . .
Opdat *wij* kunnen weten dat u *elohim* bent.
(Jes 41:21-23)

Hemelse Raad beeldspraak is door de hele HB heen geweven als een fundamentele theologische aanname van de Hebreeuwse Bijbel. YHVH is de "Grote Koning", maar hij is niet de enige in de bovennatuurlijke wereld. Hij is "God der goden" (Deut. 10:17; Psalm 136:2; Dan 11:36) en "Heer der heren" (Deut. 10:17; Psalm 136: 3). (In het NT, deelt Yeshua de titel "Heer der heren" [Opb. 17:14; 19:16], maar niet de unieke titel "God der goden".)

De Nieuwe Visie in Daniël 7

Dit is de reden waarom het visioen in Daniël 7:9-14 zo belangrijk is. Tot dan toe werd God afgebeeld als *alleen* zittend, omgeven door zijn hemels hof. Daniel geeft nieuwe openbaring. Hij ziet de engelensharen iemand escorteren die eruit ziet als een mens tot bij de Koning. God, de Koning ("de Oude van Dagen") geeft dan deze "Zoon des Mensen" bevoegdheid om heel de aarde te regeren.

This passage was key to Yeshua and the apostles to validate his messianic claims, and allusions to this new vision of heaven occur throughout the NT.

Like Daniel's co-ruling **Lord**, God gave to Yeshua "all authority in heaven and earth" (Matt 28:18), until he "destroy[s] the works of the devil" (1 John 3:8) then "[delivers] up the kingdom to the God and Father" (1 Cor 15:24). And like a **High Priest** in heaven (Heb 8:1), Yeshua "made purification of sins [then] sat down at the right hand of Majesty on high" (Heb 1:3). Now enthroned next to God, he "intercedes for us" (Rom 8:34) as "mediator between God and men" (1 Tim 2:5).

Was Yeshua in the Council of God?

The Hebrew word **sod** (סוד) describes the circle of intimate friends or counselors around a king, with whom he shares his will and discusses his confidential plans. To be within the sod of God implies unusual privilege. True prophets are admitted into the Sod (Jer 23:22), where they hear the word of God (*devar elohim*), then take the message to their people with the seal of authority, "Thus says YHVH."

John may allude to the imagery of this Inner Council when he says, "No one has seen God at any time. It is the only Son, who is on the Father's bosom, who has explained him" (John 1:18). To be on the *bosom* means to be close to the *heart* (where, in Hebrew psychology, our thinking occurs) and close to the *mouth* (from which come the plans of the heart expressed in words). Only an intimate friend or family member can recline on a man's bosom (John 13:23).

For Yeshua to be on God's bosom implies he knew the mind, will, plans, purposes of the Father. And as messenger of the Davar, he brought the Father's word to men and could best "interpret" him (John 1:18). In that sense, Yeshua could say "he who has seen me has seen the Father" (John 14:9). Yeshua is not the Father. But because he knows him so well and speaks God's words and lives out his mind, the Father is present in him.

Clearly, he had a special place in the inner circle (*sod*) of God. So special that all the heavenly beings in and around God honor the Son with the Father: "Salvation to our God who sits on the throne, and to the Lamb" (Rev 7:10).

Was Yeshua God's Angel?

Since the 2nd century, various Christian interpreters have taught that the "Angel of YHVH" or "Angel of God" in the HB was the preincarnate Son of God. Perhaps the most extensive argument for this view is Ernst Hengstenberg's *Christology of the Old Testament*. **AF** argues for the same conclusion in his study.

Indeed, several NT verses teach that the Son preexisted his birth in Bethlehem (John 1:1; Phil 2:6-7; John 8:58; etc.). But they do not say he was — in his preexistent form — the Angel of God. Rather, the Son was

Deze passage was de sleutel voor Yeshua en de apostelen om zijn Messiaanse aanspraken te bevestigen, en toespelingen op deze nieuwe visie van de hemel komen in heel het NT voor. Net als Daniel's mee-regerende **Heer**, gaf God Yeshua "alle macht in hemel en op aarde" (Mattheüs 28:18), totdat hij "de werken van de duivel vernietigt" (1 Joh. 3:8) en vervolgens "het Koninkrijk aan de God en Vader op[levert]" (1 Kor 15:24). En zoals een **Hogepriester** in de hemel (Hebreeën 8:1), Yeshua "bewerkte zuivering van zonden, ging [toen] zitten aan de rechterhand van de majesteit in den hoge" (Hebr. 1:3). Hij "pleit voor ons" nu, naast God tronend (Rom 8:34) als "bemiddelaar tussen God en mensen" (1 Tim 2:5).

Was Yeshua in de Raad van God?

Het Hebreeuwse woord **sod** (סוד) beschrijft de kring van intieme vrienden of raadgevers rond een koning, met wie hij zijn wil deelt en zijn vertrouwelijke plannen bespreekt. In de sod van God zijn, impliceert ongewone voorrechten. Ware profeten zijn toegelaten tot de Sod (Jer 23:22), waar ze het woord van God (*devar elohim*) horen, dan de boodschap naar hun volk meenemen met het zegel van gezag: "Zo zegt YHVH."

Johannes kan verwijzen naar de beeldspraak van deze Intieme Raad wanneer hij zegt: "Niemand heeft ooit God gezien. Het is de enige Zoon, die aan de boezem van de Vader is, die hem heeft verklaard" (Johannes 1:18). Op de *boezem* zijn betekent dicht bij het *hart* zijn (waar, in de Hebreeuwse psychologie, ons denken plaatsvindt) en dicht bij de *mond* (van waaruit de plannen van het hart komen in woorden uitgedrukt). Alleen een intieme vriend of familielid kan leunen aan de boezem van een man (Johannes 13:23).

Voor Yeshua houdt op Gods boezem zijn in dat hij de gedachten, wil, plannen, doelen van de Vader wist. En als boodschapper van de Davar, bracht hij het woord van de Vader bij de mensen en kon hem het best "interpreteren" (Joh. 1:18). In die zin kon Yeshua zeggen: "Hij die mij gezien heeft, heeft de Vader gezien" (Johannes 14:9). Yeshua is niet de Vader. Maar omdat hij hem zo goed kent en de woorden van God spreekt en vanuit zijn geest leeft, is de Vader in hem aanwezig. Het is duidelijk dat hij een speciale plaats in de intieme kring (*sod*) van God had. Zo bijzonder dat alle hemelse wezens in en rondom God de Zoon met de Vader eren: "De zaligheid zij onze God, Die op de troon zit, en het Lam" (Openb. 7:10).

Was Yeshua God's Engel?

Sinds de 2de eeuw hebben verschillende christelijke vertalers geleerd dat de "Engel van YHVH" of "Engel van God" in de HB de Zoon van God was voordat Hij vlees geworden was. Misschien wel de meest uitgebreide argumentatie voor dit standpunt is *Christologie van het Oude Testament* van Ernst Hengstenberg. **AF** pleit in zijn studie voor dezelfde conclusie. Sterker nog, een aantal NT verzen leren dat de Zoon al bestond voor zijn geboorte in Bethlehem (Joh. 1:1; Filippenzen 2:6-7; Joh. 8:58; enz.). Maar ze zeggen niet dat hij - in zijn pre-existente vorm - de Engel van God was. Integendeel, de Zoon

unknown to Israel and the world before Bethlehem. Hebrews 1:1-2 says, "God, after he spoke long ago to the fathers in the prophets in many portions and in many ways, *in these last days* has spoken to us *in his Son*." The teaching that Yeshua was *an* angel (or *the* Angel) began very early, for the book of Hebrews devotes two chapters (1-2) to rejecting the idea.

The Hebrew word translated "angel" is *malakh*, which means a messenger, representative or ambassador. It does not denote "angel" in our modern image of the word. Even a prophet was called *malakh YHVH* ("angel, messenger, of the LORD") (Haggai 1:13). "Malachi" means "my messenger" (cf. Mal 3:1).

In my opinion, the Angel of YHVH is not Yeshua. But he is *like* Yeshua, in the sense that God at times communicated with his people by "the angel of his presence" (Isa 63:9) — a human-like presence that spoke to them "as a man speaks to his friend." So with Yeshua. "In these last days, [God] has spoken to us in his Son." Just as Melchizedek was "like" the Son (Heb 7:3), so the Angel pre-figures the Messiah, but he is not a pre-incarnate glimpse of Messiah in action.

Yeshua is called an Apostle (sent one, Heb 3:1) and Prophet (John 6:14), but never "Messenger" (Greek *angelos*), though he plays the role of Messenger from his Father's *sod*.

The Jewish interpreters who translated the Hebrew Bible into Greek (the Septuagint) apparently thought of the Messiah as God's *angelos*. At Isaiah 9:6 he is called the "Messenger of the Great Council" (*megales boules angelos*).

(3) The Shema

AF says the word "one" (Heb. **אֶחָד**, **echad**) in the *Shema* denotes a "compound one" or a three-in-one plural unity. He thus translates Deut 6:4 as: "Hear O Israel, YHVH our Gods is a compound YHVH." In other words, the great confession of the Jewish people actually witnesses to the Triune nature of God.

AF cites verses in which two or more people or objects are joined together to create oneness (*echad*). A married man and woman become "one flesh" (Gen 2:24); two sticks put together become "one stick" (Ezek 36:17). Yet the point of these verses is that these once distinct, disunited people or objects are now united. They're no longer compounds, they're a single unit.

In fact, the word for compound unity, togetherness, or community is **yachad** (אָחָד) — not *echad*.

Using a Hebrew concordance, let's look at how *echad* is used in the HB.

- Its primary meaning is the numeral *one*. "He shall not be put to death on the evidence of one witness" (Deut 17:6); "He shall be free at home one year" (Deut 24:5).
- *Echad* also means *first*. "There was evening and there was morning, the first day [*yom echad*]" (Gen 1:5).

was *vóór* Bethlehem voor Israël en de wereld onbekend. Hebreeën 1:1-2 zegt: "God, nadat hij eertijds vele malen en op vele manieren gesproken heeft tot de vaders door de profeten, heeft *in deze laatste dagen* tot ons gesproken *in Zijn Zoon*." De leer dat Yeshua *een* engel (of *de* Engel) was kwam al heel vroeg, want het boek Hebreeën wijdt twee hoofdstukken (1-2) aan de afwijzing van het idee.

Het Hebreeuwse woord voor "engel" is *malakh*, wat een boodschapper, vertegenwoordiger of ambassadeur betekent. Het duidt niet "engel" aan naar de hedendaagse voorstelling van het woord. Zelfs een profeet werd *malakh YHVH* ("engel, boodschapper, van de HEER") genoemd (Haggai 1:13).

"Maleachi" betekent "mijn boodschapper" (zie Mal. 3:1). Naar mijn mening is de Engel van YHVH niet Yeshua. Maar hij is *net als* Yeshua, in de zin dat God soms met zijn volk communiceerde via "de engel van zijn aanwezigheid" (Jes. 63:9) — een mens-achtige aanwezigheid die tot hen sprak "zoals een man met zijn vriend spreekt." Hetzelfde met Yeshua. "In deze laatste dagen, heeft [God] tot ons gesproken in Zijn Zoon." Net zoals Melchizedek was "zoals" de Zoon (Hebr 7:3), zo voorafbeeldt de Engel de Messias, maar hij is niet een pre- vleesgeworden glimp van de Messias in actie. Yeshua wordt een Apostel (gezondene, Hebreeën 3:1) en Profeet (Joh. 6:14) genoemd, maar nooit "Boodschapper" (Grieks *angelos*), hoewel hij de rol van Boodschapper vanuit de *sod* van zijn Vader speelt.

De Joodse vertalers die de Hebreeuwse Bijbel in het Grieks (de Septuagint) vertaalden, dachten blijkbaar over de Messias als Gods *angelos*. Bij Jesaja 9:6 wordt hij de "Boodschapper van de Grote Raad" genoemd (*megales boules angelos*).

(3) Het Shema

AF zegt dat het woord "één" (Hebr. **אֶחָד**, **echad**) in het *Shema* een "samengestelde één" aanduidt of een drie-in-één meervoudige eenheid. Hij vertaalt Deut 6:4, dus als: "Hoor, O Israël, YHVH onze Goden is een samengestelde YHWH." M.a.w., de grote belijdenis van het Joodse volk getuigt eigenlijk van de Drie-enige natuur van God.

AF citeert verzen waarin twee of meer mensen of objecten worden samengevoegd om eenheid (*echad*) te creëren. Een getrouwde man en vrouw worden "één vlees" (Gen 2:24); twee stokken in elkaar gezet worden "één stok" (Eze. 36:17). Toch is het punt van deze verzen dat deze ooit onderscheiden, verdeelde mensen of objecten nu verenigd worden. Ze zijn geen verbindingen meer, ze zijn een eenheid.

In feite is het woord voor samengestelde eenheid, saamhorigheid, of gemeenschap **yachad** (אָחָד) — niet *echad*.

Laten we met behulp van een Hebreeuwse concordantie, eens kijken naar hoe *echad* in de HB wordt gebruikt.

- De primaire betekenis is het cijfer *één*. "Hij zal niet ter dood gebracht worden op het bewijs van één getuige" (Deut 17:6); "Hij zal thuis één jaar vrij zijn" (Deut 24:5).
- *Echad* betekent ook *eerste*. "Er was avond en er was morgen, de eerste dag [*yom echad*]" (Gen 1:5).

AF uses this verse to show the “composite” nature of a day (evening + morning). But he failed to note that the other six days (also consisting of an evening and morning) are the *second, third, fourth, fifth, and sixth* days (Gen 1:8, 13, 19, 23, 31).

- At times, echad means *the same*. “I will give them one heart and one way” (Jer 31:39). “All go to the same place [makom echad]” (Eccles 3:20). (Perhaps when Yeshua said, “I and the Father are one,” he meant “I and the Father have the same spirit, mind, purpose”; John 10:30).
- Contrary to AF’s thesis, echad can indeed mean an *absolute or singular* one. “How could **echad** [one man] chase **elef** [a thousand men]” (Deut 32:30). “Look to Abraham your father...when he was **echad** [one single man] I called him...and multiplied him” (Isa 51:2). “Abraham was **echad** [only one man], yet he possessed the land; so to us who are many the land has been given” (Ezek 33:24).
- Echad can also mean *unique, only one, or solitary* one. And this is an important use for interpreting the Shema.

Who is like your people Israel, A *unique nation* [**goy echad**] on earth. (2 Sam 7:23)
It will be a *unique day* [**yom echad**] which is known to YHVH. (Zech 14:7)

Uniqueness is the central theme of Deuteronomy, the book in which the Shema resides. YHVH is unique among the elohim, Israel is unique among the goyim. And the Shema reminds Israel of these two principles. It can be translated [with my additions] as follows:

Listen [and obey] O Israel:
YHVH [not Baal or Asherah or Chemosh] is our God.
YHVH is unique, the Only One.
[Therefore] you [who are his unique people] shall love YHVH your God with all your heart . . .
(Deut 6:4-5a)

The Shema in the NT

When Yeshua quoted the Shema, he did not use the passage to argue for co-equal deity (Mark 12:29-33). This suggests that it did not contain a hidden allusion to the plural nature of God. He addressed his Father as “the only true God” (John 17:3). And when the apostles use the term “one God” they mean the Father, the “God of Yeshua” — not the Triune Godhead (Rom 16:27; 1 Cor 8:4-6; Eph 1:17; Judah 25).

(4) One, Two, or Three?

When you look for something and expect to find it, you probably will. Christians often go to the Hebrew Scriptures looking for the theological model called the Trinity. They start with the *doctrine* as it was defined in

AF gebruikt dit vers om het "samengesteld" karakter van een dag (avond + ochtend) te tonen. Maar hij ziet niet dat de andere zes dagen (eveneens bestaande uit een ochtend en avond) de *tweede, derde, vierde, vijfde en zesde* dag zijn (Gen 1:8, 13, 19, 23, 31).

- Op sommige momenten betekent echad *hetzelfde*. "Ik zal hen één hart en één weg geven" (Jer 31:39). "Allen gaan naar dezelfde plaats [makom echad]" (Pred 3:20). (Misschien bedoelde Yeshua als hij zei: "Ik en de Vader zijn één", "Ik en de Vader hebben dezelfde gedachte, geest, doel"; Joh. 10:30).
- In tegenstelling tot de stelling van AF, kan echad inderdaad een *absolute of enkelvoudige één* betekenen. "Hoe kon **echad** [één man] **elef** [duizend man] achtervolgen" (Deut 32:30). "Kijk naar Abraham, uw vader ... toen hij **echad** [één man] was riep Ik hem ... en vermenigvuldigde hem" (Jes. 51:2). "Abraham was **echad** [slechts één man], maar hij bezat het land; dus aan ons die veel zijn werd het land gegeven" (Eze. 33:24).
- Echad kan ook *uniek, slechts één, of eenzaam* betekenen. En dit is belangrijke om de Shema te interpreteren.

Wie is als Uw volk Israel, Een *unieke natie* [**goy echad**] op aarde. (2 Sam 7:23)
Het zal een *unieke dag* [**yom echad**] zijn die voor YHVH bekend is. (Zach. 14:7)

Uniek is het centrale thema van Deuteronomium, het boek waarin het Shema zit. YHVH is uniek onder de elohim, Israël is uniek onder de goyim. En het Shema herinnert Israël aan deze twee principes. Het kan [met mijn toevoegingen] als volgt vertaald worden:

Luister [en gehoorzaam] O Israël:
YHVH [niet Baäl of Asjera of Chemosh] is onze God.
YHVH is uniek, de Enige.
[Daarom] u [die zijn uniek volk bent] zult YHVH uw God liefhebben, met heel uw hart. . .
(Deut 6:4-5a)

Het Shema in het NT

Toen Yeshua het Shema citeerde, heeft hij de passage niet gebruikt om voor even-gelijke godheid te pleiten (Marcus 12:29-33). Dit suggereert dat het geen verborgen zinspeling op de meervoudige natuur van God bevat. Hij richtte zich tot zijn Vader als "de enige ware God" (Joh. 17:3). En wanneer de apostelen de term "één God" gebruiken, bedoelen ze de Vader, de "God van Yeshua" — niet de Drie-enige Godheid (Rom. 16:27; 1 Kor 8:4-6; Ef. 1:17; Judas :25).

(4) Eén, Twee of Drie?

Als je naar iets uitkijkt en het verwacht te vinden, zal je het waarschijnlijk vinden. Christenen gaan vaak in de Hebreeuwse Geschriften op zoek naar het theologische model genaamd de Drie-eenheid. Ze beginnen met de *leer* zoals het werd gede-

the Nicean, Chalcedonian, and Athanasian creeds of the 4th and 5th centuries. And in their determination to find Three in the Bible, they find Three. AF cites several verses in which he sees more than one Elohim.

Let's examine one passage.

In **Isaiah 48:12-16**, AF sees three persons of the Godhead: YHVH, the Lord YHVH, and the Spirit. The Text mentions these three names. But if we analyze the passage closely within the context of the chapter, then the chapters surrounding chapter 48, we arrive at a different conclusion. This is a highly poetic passage, as is much of Isaiah. In the original, the sentences run together with no punctuation and no consistent indication of who is speaking. This is common in prophetic literature. But Isaiah has left clues how to distinguish who is speaking.

The first speaker is clearly God himself, the Creator (Isa 48:12-13). In verse 14 the voice changes. It now seems the prophet himself is speaking of God's love for a man who will rise up and destroy Babylon. (We learn from other passages that this man is Cyrus, the Persian king.) Verses 15 and 16a record God's affirmation of Cyrus ("I called him...I brought him").

Then comes the key verse: 16b. This is likely spoken by **Cyrus** himself: "And now the Lord YHVH has sent me, and his Spirit." Earlier in Isaiah, Cyrus was boldly called God's **anointed one** (Heb. *mashiach*, 44:28-45:5) and "the man of His plan" (46:11). By Isaiah's definition a *mashiach* is anointed with God's Spirit (Isa 11:2; 42:1; 61:1). It would thus not jolt the listener to hear Cyrus say he had been sent with the Lord's anointing to accomplish God's work as his *mashiach*. This thus is a human servant speaking, not one YHVH speaking as YHVH's servant-*mashiach*.

This "Cyrus interpretation" does no violence to the Text and is supported by the larger context of Isaiah. My point is this: merely mentioning YHVH, the Lord YHVH, and the Spirit together in one passage does not prove or even imply that they are co-equal members of a Triune Godhead.

Three Does Not Make a Trinity

The apostle Paul wrote, "I charge you in the presence of **God** and of **Messiah Yeshua** and his chosen **angels**" (1 Tim 5:21). Similarly, John mentions **God**, **Yeshua**, and the **seven spirits** who stand before God's throne (Rev 1:4-5; later John describes these spirits as "seven angels"; 8:2). In these we recognize Hebrew council imagery. But merely listing the three — God, Yeshua, angels — does not make them a Trinity. A triadic group does not prove anything about their eternal, ontological nature.

Medieval Catholic scribes were keenly aware that no verse in the NT *explicitly* taught the Trinity doctrine. So one was created and inserted into some copies of the Greek NT to give them an anchor-text to prove the doctrine. That verse is **1 John 5:7** — "There are three

finieerd in de geloofsbelijdenissen van Nicea, Chalcedonia, en Athanasius in de 4de en 5de eeuw. En in hun vastberadenheid om Drie in de Bijbel te vinden, vinden ze Drie. AF citeert meerdere verzen waarin hij meer dan één Elohim ziet.

Laten we eens één passage onderzoeken.

In **Jesaja 48:12-16** ziet AF drie personen van de Godheid: YHVH, de Here YHVH, en de Geest. De tekst noemt deze drie namen. Maar als we de passage van dichtbij analyseren, binnen het kader van het hoofdstuk, vervolgens de hoofdstukken rond hoofdstuk 48, komen we tot een andere conclusie.

Dit is een voornamelijk poëtische passage, zoals veel van Jesaja. In het origineel lopen de zinnen samen zonder interpunctie en zonder consistente indicatie van wie er spreekt. Dit is gebruikelijk in profetische literatuur. Maar Jesaja heeft aanwijzingen achtergelaten om te onderscheiden wie er spreekt.

De eerste spreker is duidelijk God zelf, de Schepper (Jesaja 48:12-13). In vers 14 verandert de stem. Het lijkt dat nu de profeet zelf spreekt over Gods liefde voor een man die zal opstaan en Babylon vernietigen. (We leren uit andere passages dat deze man Cyrus is, de Perzische koning.)

Verzen 15 en 16a geven Gods bevestiging van Cyrus ("Ik riep hem ... Ik bracht hem").

Dan komt het sleutelvers: 16b. Dit wordt waarschijnlijk door **Cyrus** zelf gezegd: "En nu heeft de Heer YHVH mij gezonden, en zijn Geest." Eerder in Jesaja werd Cyrus stoutmoedig Gods **gezalfde** (Hebr. *mashiach*, 44:28-45:5) genoemd en "de man van Zijn plan" (46:11). Volgens Jesaja's definitie wordt een *mashiach* gezalfd met Gods Geest (Jesaja 11:2; 42:1; 61:1). Het zal dus de luisteraar niet schokken Cyrus te horen zeggen dat hij was gestuurd met de zalving van de Heer om Gods werk te volbrengen als zijn *mashiach*. Dit is dus een menselijke dienaar die spreekt; niet één YHVH sprekend als YHVH's dienaar-*mashiach*.

Deze "Cyrus interpretatie" doet geen geweld aan de Tekst en wordt gedragen door de grotere context van Jesaja. Mijn punt is dit: YHVH, de Here YHVH en de Geest alleen maar samen in één passage vermelden bewijst niet of impliceert zelfs niet dat ze evangelijkwaardige leden van een Drie-enige Godheid zijn.

Drie Maakt geen Drie-eenheid

De apostel Paulus schreef: "Ik bezweer u in de aanwezigheid van **God** en van **Messias Yeshua** en Zijn uitverkoren **engelen**" (1 Tim 5:21). Ook Johannes noemt **God**, **Yeshua**, en de **zeven geesten** die voor Gods troon staan (Openb. 1:4-5; later beschrijft Johannes deze geesten als "zeven engelen"; 8:2). Hierin herkennen we Hebreeuwse raad beeldspraak. Doch slechts een opsomming van de drie — God, Yeshua, engelen — maakt ze niet tot een drie-eenheid. Een triadische groep bewijst niets over hun eeuwige, ontologische natuur. Middeleeuwse katholieke schriftgeleerden waren er sterk van bewust dat er geen vers in het NT *expliciet* de leer der Drie-eenheid onderwees. Zo een werd gemaakt en ingevoegd in een aantal exemplaren van het Griekse NT om ze een ankertekst te geven om de leer te bewijzen. Dat vers is **1 Johannes 5:7** —

that bear witness in heaven: the Father, the Word, and the Holy Spirit, and these three are one" (AV-KJV, NKJV). Nearly **all modern Bibles omit the verse** because translators know it is not authentic.

(5) Non-biblical Jewish Literature

The Zohar

AF quotes a passage from the *Book of Splendor* (Heb. *Zohar*) to show that Jews centuries after Yeshua "sensed plurality in the Tetragrammaton." But the *Zohar* is a collection of Gnostic Jewish speculations published in 1290 AD/CE. It does not represent common Jewish thought even in the Middle Ages, much less at the time of Yeshua.

For contemporary Jewish ideas about God and Messiah, we must look into the so-called "Pseudepigrapha" collection and to the Qumran Scrolls. Nearly all of these were written before or during the time of Yeshua and give us a better window into Jewish thought, before the evolution of Rabbinic Judaism and Orthodox Christianity.

What Many Jews Actually Believed

Jews at the time of Yeshua were not contemplating the Trinity. They were trying to identify the "Man" who was sitting beside God in heaven. Their question arose from passages such as Daniel 7:9-14, in which a heavenly lord shares God's rule at his right hand. For centuries, this perplexing imagery occupied the minds of many spiritual leaders in Israel.

Modern Judaism tries to conceal this fact, but as one historian notes:

From the book of Daniel on, nearly every variety of Judaism maintained the pattern of the supreme God and his vice-regent/vizier....

Hardly any variety of Judaism seems to have been able to manage with just one divine entity.

(Peter Hayman, *Journal of Jewish Studies*, Vol. 42 [1991])

In other words, AF's thesis that all Jews — from the time of Moses down to the Middle Ages — believed in the Triune God is in error. It is historically untrue.

Two Powers, Not Three

Also in his article, AF distorts one ancient passage. When he quotes from Midrash Rabbah Bereshith on Gen 1:26 ["Let us make man in our image"], he adds words [in **bold**] that mislead the reader:

Moses said, Master of the universe, why do you give an excuse to the sectarians (**who believe in the Tri-unity of God**)?

"Er zijn er drie die getuigen in de hemel: de Vader, het Woord en de Heilige Geest, en deze drie zijn één" (HSV, NBG-51). Bijna alle moderne Bijbels laten het vers weg, omdat de vertalers weten dat het niet authentiek is.

(5) Niet-bijbelse Joodse Literatuur

De Zohar

AF citeert een passage uit het *Boek van Pracht* (Hebr. *Zohar*) om te laten zien dat de Joden eeuwen na Yeshua "pluraliteit in het Tetragrammaton (4-letterwoord voor God) aanvoelde." Maar de *Zohar* is een verzameling van gnostische joodse speculaties gepubliceerd in 1290 n.Chr. Het vertegenwoordigt zelfs geen gangbaar joods denken in de Middeleeuwen, laat staan ten tijde van Yeshua.

Voor hedendaags joodse ideeën over God en de Messias, moeten we kijken naar de zogenaamde "Pseudepigrapha" collectie en de Qumran-rollen. Deze werden bijna alle geschreven vóór of tijdens de tijd van Yeshua en geven ons een beter venster op het joodse denken, vóór de evolutie van het rabbijnse jodendom en het orthodoxe christendom.

Wat Veel Joden Eigenlijk Geloofden

Joden ten tijde van Yeshua verdiepten zich niet in de Drie-eenheid. Ze probeerden de "Man" te identificeren die naast God zat in de hemel. Hun vraag kwam voort uit passages zoals Daniël 7:9-14, waarin een hemelse Heer Gods heerschappij deelt aan zijn rechterhand. Eeuwenlang legde dit verbijsterend beeld beslag op de gedachten van veel geestelijke leiders in Israël.

Het hedendaags Judaïsme probeert dit feit te verbergen, maar zoals een historicus opmerkt:

Vanaf het boek Daniel verdedigt bijna elke strekking in het jodendom het patroon van de allerhoogste God en zijn vice-regent/vizier .... Er is nauwelijks een strekking van het jodendom die in staat leek om op slechts één goddelijke entiteit uit te komen.

(Peter Hayman, *Journal of Jewish Studies*, Vol. 42 [1991])

Met andere woorden, AF's scriptie dat alle joden — vanaf de tijd van Mozes tot aan de Middeleeuwen — in de Drieënige God geloven is fout. Het is historisch onjuist.

Twee Machten, Niet Drie

Ook in zijn artikel, vertekent AF een oude passage. Wanneer hij uit Midrasj Rabba Bereshith op Gen 1:26 ["Laat Ons mensen maken naar ons beeld"] citeert, voegt hij woorden toe[in **vet**] die de lezer misleiden:

Mozes zei, Meester van het universum, waarom geeft u een excuus aan de sektariërs (**die in de Drie-eenheid van God geloven**)?

The words “who believe in the Tri-unity of God” are not in the original text. AF added them to explain who the “sectarians” are (Jewish disciples of Yeshua) and what he *thinks* they believed.

Not only is the addition AF’s biased opinion, it is historically inaccurate. For in early rabbinic literature, the “sectarians” or **minim** (literally, *believers*) are people who believe in Two Powers in heaven, not in a Triune God.

He who says there are **Two Powers** in heaven is answered: Has it not elsewhere been said: “And there is no God with me.”

(Sifre on Devarim [Deut] 379)

Our rabbis taught: Adam was created [last of all beings] on the evening of Sabbath. And why?—Lest the Minim say: The Holy One, blessed be He, had a שותף [*shutaf*, partner].

(TB Sanhedrin 38a)

Historians of Early Judaism know that the earliest conflicts between the rabbis and the Jewish believers were over the identity and origins of the Messiah. It was not over the Trinity. The famous scholar of Judaism George F. Moore said the idea of “the trinity [*shilush*] belongs to a later development of dogma” (*Judaism*, Vol. 3, p. 116). According to R. Travers Herford (*Christianity in Talmud and Midrash*), it formed no part of the discussions among Jews *before the 4th century*—the era of the first trinitarian church councils.

Battle Within Judaism

On the other hand, Judaism has not always been of one voice. For example, Rabbi Akiva (2nd cent. AD/CE) identified the **Man in Daniel 7:13-14** as *the Messiah* (TB Hagigah 14a; Sanhedrin 38a). But Akiva’s opinion was rejected as blasphemy because it could lead to heresy (i.e., belief in Yeshua) (TB Sanhedrin 38b; Mekhilta de Rabbi Ishmael 5, 4).

Similarly, some rabbis said the אדון (*adon*, “lord”) next to YHVH in **Psalm 110:1** was the Messiah (Midrash Rabbah Bereshith 85, 9 [on Gen 38:18]; Midrash Tehillim 29-30 [on Psalm 18:36]; Avot de Rabbi Natan 34). But other rabbis said the “lord” was Abraham or the people Israel (Midrash Tehillim 9 [on Psalm 2]; TB Sanhedrin 108b; TB Nedarim 32b; Mekhilta de Rabbi Ishmael 6).

In time, in response to Jewish followers of Yeshua and to the Catholic (trinitarian) Church, official Judaism rejected the idea of a heavenly or divine Messiah: he was merely human. And God himself was, according to Maimonides, solitary (*yachid*) in heaven (*Thirteen Principles*, #2). No one sat beside him or shared his throne. This is now what we are told “all Jews believe.” But in the beginning it was not so.

De woorden "die in de Drie-eenheid van God geloven" staan niet in de oorspronkelijke tekst. AF voegde ze toe om uit te leggen wie de "sektariërs" zijn (Joodse discipelen van Yeshua) en wat hij *denkt* dat zij geloofden.

Niet alleen is de toevoeging AF’s bevooroordeelde mening, het is historisch onjuist. Want in de oude rabbijnse literatuur, zijn de "sektariërs" of **minim** (letterlijk, *gelovigen*) mensen die geloven in Twee Machten in de hemel, niet in een Drie-enige God.

Hij die zegt dat er **Twee Machten** in de hemel zijn, wordt geantwoord: Werd er niet elders gezegd: "En er is geen God met mij."

(Sifre op Devarim [Deuteronomium] 379)

Onze rabbijnen leerden: Adam werd geschapen [als laatste van alle wezens] op de avond van Shabbat. En waarom? — Opdat de Minim zeggen: De Heilige, gezegend zij Hij, had een שותף [*shutaf*, partner].

(TB Sanhedrin 38a)

Historici over het Oude Jodendom weten dat de vroegste conflicten tussen de rabbijnen en de Joodse gelovigen over de identiteit en de oorsprong van de Messias gingen; niet over de Drie-eenheid. De beroemde geleerde van het jodendom, George F. Moore, zei dat het idee van "de drie-eenheid [*shilush*] tot een latere ontwikkeling van het dogma behoort" (*Jodendom*, Vol. 3, blz. 116). Volgens R. Travers Herford (*Christendom in Talmud en Midrasj*), was het geen enkel onderdeel van de discussies onder Joden *vóór de 4de eeuw* — het tijdperk van de eerste trinitarische kerkvergaderingen.

Strijd Binnen het Jodendom

Anderzijds heeft Jodendom niet altijd één geluid laten horen. Bijvoorbeeld, Rabbi Akiva (2de eeuw n.Chr.) identificeerde de **Man in Daniël 7:13-14** als *de Messias* (TB Hagigah 14a; Sanhedrin 38a). Maar de mening van Akiva werd afgewezen als godslastering, omdat het zou kunnen leiden tot ketterij (dwz, geloof in Yeshua) (TB Sanhedrin 38b; Mekhilta de Rabbi Ismaël 5, 4).

Ook zeiden een aantal rabbijnen dat het אדון (*adon*, "heer") naast YHWH in **Psalm 110:1** de Messias was (Midrasj Rabba Bereshith 85, 9 [op Gen 38:18]; Midrasj Tehillim 29-30 [op Psalm 18:36]; Avot de Rabbi Natan 34). Maar andere rabbijnen zeiden dat de "heer" Abraham was of het volk Israël (Midrasj Tehillim 9 [op Psalm 2]; TB Sanhedrin 108b; TB Nedarim 32b; Mekhilta de Rabbi Ismaël 6).

Mettertijd verwierp het officiële Jodendom het idee van een hemelse of goddelijke Messias, als antwoord naar Joodse volgelingen van Yeshua en de katholieke (trinitaire) Kerk: hij was enkel mens. En God zelf was, volgens Maimonides, eenzaam (*yachid*) in de hemel (*Dertien Principes*, # 2). Niemand zat naast hem of deelde zijn troon. Dit is wat ons nu verteld wordt dat "alle Joden geloven." Maar in het begin was het niet zo.

(6) One Elohim, One Adon— The New Testament Image

Long before the development of the Nicean-Chalcedonian-Athanasian doctrine of the Trinity, the NT built its theology on the foundations of the HB.

Psalm 110:1 is the most frequently quoted and alluded to verse from the HB in all the NT. The Hebrew reads:

YHVH said to my **Adon**, Sit at my right hand,
until I make your enemies a footstool for your
feet.

When Yeshua and the apostles use this text, they identify him as the *Adon* — not as YHVH. He is YHVH's Lord who governs for him (Matt 22:43-46; 26:64; Mark 16:19; Acts 2:33; 5:31; 7:55-56; Rom 8:34; 1 Cor 15:24-25; Eph 1:20-22; Col 3:1; Heb 1:3,8:1;12:2; 1 Peter 3:22; Rev 3:21).

Egyptian Jews living over a century before Yeshua believed that the "Adon" in Psalm 110 was the preexistent offspring of God, begotten in heaven. Note how the Septuagint addresses this Lord and alludes to heavenly council imagery:

With you is the royal dignity
In the day of your power,
Among the splendor of the holy ones,
Before the dawn, I have begotten you
[προ εωσφορου εγεννησα σε].
(Psalm 110:3 LXX)

NT Visions of Heaven

Comparing visions in the Old and New Testaments reveals continuity between them. * As I noted before, Daniel 7:9-14 pictures a Son of Man entering God's throne room among the angelic host. In Stephen's own vision of heaven, he says, "I see the heavens opened up and the Son of Man standing at the right hand of God" (**Acts 7:56**). And when John peers into heaven he sees God, the Lamb, and numerous heavenly beings around the throne (throughout **Revelation**). And Hebrews wants us to envision "Mount Zion, the city of the living God, the heavenly Jerusalem" where we will see **God and Yeshua**, myriads of angels, the congregation of believers, and the spirits of righteous martyrs (**Hebrews 12:22-24**).

This is the NT's *revised* image of heaven. In the HB, we most often see only God and his court. In the NT, we see God, the Son of God, and the court. (The imagery progression from HB to NT is demonstrated in chapters 4 and 5 of Revelation.)

The New Image dominates the mental landscape of the apostles. For example, nearly every epistle begins with a similar greeting: "Grace to you and peace from God

(6) Eén God, Eén Adon— Het Nieuwe Testament Beeld

Lang voordat de Nicea-Chalcedonia-Athanasius leer van de Drie-eenheid tot stand kwam, bouwde het NT zijn theologie op de fundamenten van de HB.

Psalm 110:1 is het meest geciteerde en beoogde vers van de HB in heel het NT. Het Hebreeuws zegt:

YHVH zei tot mijn **Adon**, Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik uw vijanden maak tot een voetbank voor uw voeten.

Wanneer Yeshua en de apostelen deze tekst gebruiken, identificeren zij hem als de *Adon* — niet als YHVH. Hij is YHVH's Heer die voor hem regeert (Matt 22:43-46; 26:64; Markus 16:19; Hand 2:33; 5:31; 7:55-56; Rom 8:34; 1 Kor 15:24 -25; Ef 1:20-22; Kol 3:1; Hebr 1:3,8:1;12:2; 1 Petr 3:22; Openb 3:21).

Egyptische Joden die meer dan een eeuw vóór Yeshua leefden, geloofden dat de "Adon" in Psalm 110 de eerder bestaande nakomeling van God was, verwekt in de hemel. Merk op hoe de Septuagint deze Heer aanspreekt en een toespeling maakt op hemelse raad beeldspraak:

Met u is de koninklijke waardigheid
In de dag van uw macht,
Te midden de pracht van de heiligen,
Voor de dageraad, hebIk u verwekt
[προ εωσφορου εγεννησα σε].
(Psalm 110:3 LXX)

NT Visies over de Hemel

Visies in het Oude en het Nieuwe Testament vergelijken, onthult continuïteit tussen beide. * Zoals ik al eerder opmerkte, beeldt Daniël 7:9-14 een Mensenzoon af die Gods troonzaal binnenkomt te midden de engelachtige menigte. In Stephanus' eigen hemelvisioen, zegt hij: "ik zie de hemelen geopend en de Zoon des mensen, staande aan de rechterhand van God" (**Hand7:56**). En toen Johannes in de hemel staart, ziet hij God, het Lam, en tal van hemelse wezens rondom de troon (door heel Openbaring heen). En Hebreeën wil dat wij "de berg Sion, de stad van de levende God, het hemelse Jeruzalem" voor ogen houden, waar we **God en Yeshua**, ontelbare engelen, de gemeente van gelovigen, en de geesten der rechtvaardige martelaren zullen zien (**Hebreeën 12:22- 24**).

Dit is het NT's *herziene* beeld van de hemel. In de HB zien we meestal alleen God en zijn hof. In het NT zien we God, de Zoon van God, en de rechtbank. (De voortgaande beelspraak van HB naar NT wordt getoond in hoofdstuk 4 en 5 van de Openbaring.)

Het nieuwe beeld domineert het mentale landschap van de apostelen. Bijvoorbeeld, bijna elke brief begint met een gelijkaardige groet: "Genade zij u en vrede van God

our Father and the Lord Yeshua the Messiah” (Rom 1:7; 1 Cor 1:3; 2 John 3, etc.). Jacob says he is a “servant of God and of the Lord Yeshua the Messiah” (Jacob 1:1). And Judah lifts up praise “to the only God our Savior through Yeshua the Messiah our Lord” (Judah :25). What should be decisive for us is whom the occupants of Heaven worship, since they are closest to the scene. Contrary to later Christian practice, they praise “Him who sits on the throne and the Lamb,” “our Lord and his Messiah,” “our God and his Messiah” (Rev 5:13; 11:15; 12:10). The words clearly identify the Objects of worship.

Because 1 Corinthians 8:6 summarizes this NT emphasis and imagery, it could be called a **Messianic Shema**:

For us there is one God, the Father . . .
and one Lord, Yeshua the Messiah.

(Some medieval Christian scribes were offended that this verse failed to validate the Trinity, so they altered their Greek manuscripts to read: “One God . . . one Lord . . . and one Holy Spirit.”)

(7) Conclusion

Many Christians don’t see these NT patterns and emphases because they have been trained to look for the Trinity Doctrine: Three-in-One, a Triune Deity. Even when they see the “One God/One Lord” pattern, they still believe it somehow validates the *Tri-une* Godhead. Even when the apostles distinguish between “God” and “the Lord Yeshua,” and when Yeshua himself calls his Father “the only true God” (John 17:3), orthodox Christians still say the words “one God” mean Three-in-One.

Arnold Fruchtenbaum’s attempt to find the Trinity in Hebrew Scripture does not bolster the credibility of Christian interpreters of Tanakh. It echoes the way Roman Catholic apologists manipulated the Bible in debates with Jews in the Middle Ages.

In contrast, if Christians used the HB texts that Yeshua used, they could show true continuity between the HB and the NT, then point to valid historical links with post-biblical Jewish literature. They could validate Scripture and thus have divine authority behind their apologetical efforts.

[hebrew-streams.org](http://www.hebrew-streams.org)

*More detailed studies on the throneroom imagery can be found in the “Hebrew Bible Studies” portal: “The Heavenly Council in the Hebrew Bible and New Testament” [13 PDF blz] and in “The Divine Council in Second Temple Judaism and the New Testament” [27 PDF pages].

This article: <http://www.hebrew-streams.org/works/hazak/af-answer.pdf>

11-02-2014

onze Vader en de Heer Yeshua de Messias" (Rom. 1:7; 1 Kor 1:3; 2 Joh. 3, enz.). Jacobus zegt dat hij een "dienaer van God en van de Heer Yeshua de Messias" is (Jak. 1:1). En Juda geeft lof "aan de enige God onze Heiland door Yeshua de Messias, onze Heer" (Judas :25).

Wat voor ons doorslaggevend zou moeten zijn is wie de ingezetenen van de Hemel vereren, omdat zij het dichtst bij de scène zijn. In tegenstelling tot latere christelijke praktijk, loven ze "Hem die op de troon zit en het Lam", onze Heer en zijn Messias", "onze God en zijn Messias" (Openb 5:13; 11:15; 12:10). De woorden identificeren de objecten van aanbidding duidelijk.

Omdat 1 Korintiërs 8:6 deze NT nadruk en beeldspraak samenvat, kan een **Messiaans Shema** worden genoemd:

Voor ons is er één God, de Vader. . .
en één Heer, Yeshua de Messias.

(Sommige middeleeuwse christelijke schriftgeleerden waren boos omdat dit vers niet de Drie-eenheid bevestigde; dus veranderde ze hun Griekse manuscripten naar: "Eén God . . . één Heer . . . en één Heilige Geest")

(7) Conclusie

Veel christenen zien deze NT patronen en accenten niet, omdat zij opgeleid zijn om naar de Drie-eenheid Doctrine te zoeken: Drie-in-Eén, een Drie-enige Godheid. Zelfs als ze het "Eén God/Eén Heer" patroon zien, geloven ze nog steeds dat het op een of andere manier de *Drie-enige* Godheid valideert. Zelfs als de apostelen een onderscheid maken tussen "God" en "de Heer Yeshua," en als Yeshua zelf zijn Vader "de enige ware God" noemt (Joh. 17:3), blijven orthodoxe christenen nog steeds zeggen dat "één God" Drie-in-Eén bedoelt.

Arnold Fruchtenbaum's poging om de Drie-eenheid in de Hebreeuwse Schrift te vinden, versterkt de geloofwaardigheid van christelijke uitleggers van de Tenach niet. Het weerspiegelt de manier waarop rooms-katholieke apologeten de Bijbel manipuleerden in debatten met de Joden in de Middeleeuwen.

Daarentegen, als christenen de HB teksten gebruikten die Yeshua gebruikte, konden ze echte samenhang aantonen tussen de HB en het NT, vervolgens op geldige historische banden wijzen met post-bijbelse joodse literatuur. Dan konden ze de Schrift valideren en dus goddelijk gezag bij hun apologetische inspanningen hebben.

[hebrew-streams.org](http://www.hebrew-streams.org)

* Meer gedetailleerde studies over het troonzaal beeldmateriaal is te vinden in de 'Hebrew Bible Studies' portal: “The Heavenly Council in the Hebrew Bible and New Testament” [13 PDF blz] en in “The Divine Council in Second Temple Judaism and the New Testament” [27 PDF blz].

This article: <http://www.hebrew-streams.org/works/hazak/af-answer.pdf>